

โรคทางเดินอาหาร ทางลำานนา

รศ.ดร.ภญ.พณีย์ ศิริสะอาด

ในทางเดินอาหาร ตำรับยาลำานนา มักจะกล่าวถึงอวัยวะคือ “ไส้สั้น ไส้สด” ซึ่งหมายถึงกระเพาะอาหาร จนถึงลำไส้ และทวารหนัก สำหรับ โรค และ อาการที่เกี่ยวข้องจึงเป็นไปได้มากมาย ตั้งแต่เกิดจากการกินอาหารไม่ถูกธาตุ อาหารแสลง อหิวาต์ เป็นพยาธิ หรือเกิดจากโรคอื่น ทำให้มีอาการแสดงออกที่ทางเดินอาหาร เช่น ผู้หญิงเกิดลูกแล้วมีอาการหลุเลืด (ท้องเสีย ถ่ายเป็นเลือด) หรือ มีไฟธาตุกำเริบทำให้ไอ แล้วมีอาการท้องขึ้น ยาแก้อาการทางลำานนา จึงมีความหลากหลายโดยอาจจะรักษาอาการและแก้ที่สาเหตุของโรคด้วย ตัวอย่าง โรคหลุท้อง (ลงท้อง) กินผิด (อาการที่เกิดจากกินอาหารแสลง หรืออาการ dyspepsia) มะโหกแกมขาง คืออาการที่ทำให้แน่นในท้อง และเอะอะเหมือนโซ่เนา (เรอเหม็นเปรี้ยว) ยาชะตัวตอง (ยาถ่ายพยาธิ) ริดสีดวงทวาร กลุ่มยาช่วยแก้อาการได้แก่ ยาเจริญอาหาร และ ยาธาตุ

ตำรับยาที่กล่าวถึงการรักษาโรคและอาการทางเดินอาหาร เช่น

1. ยาแก้ชะปะกินบิต ชะปะบิตผิ มะเร็งคุด ชะปะไนท้อง(เป็นยาแก้พิษทุกชนิด หรือแก้กินผิด)⁽¹⁾ สุรพิษคำ หนาดคำ ป่าหัวคว กระตองเต่าคำ ยาแก้อาการอาหารเป็นพิษ พิษผิเข้าโรคลม และโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร ด้วยยาประกอบด้วยสุรพิษคำ หนาดคำ ป่าหัวคว กระตองเต่าคำ
2. ยาห้ามหลุนายจันท์ วิทยุวรัตน์ (ตำรา ปีบส)ขุนคง หางดง ด้วยยา เออฟริกน้อย ปลูก 3 แวน ๆ หัวป่า 3 แวน ไม้ฝาง หญ้าฮ่อมเกี้ยว (กะเม็ง) หญ้าผากควาย ต้มใส่ข้าวเจ้า เปลือกกิน
3. ยาเสียดท้อง⁽¹⁾ เอาจันทั้งสาม (กานพลู จันทน์เทศ ลูกจันท์) เทียนทั้งห้า (เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนขาวเปลือก เทียนตาตักแตง) เทียนดำ ฟริกน้อย ดิบลิ ขิงสองแวน ดินไฟ (ดินประสิว) เกลือดี ตัดด้วยขี้ของคา (ขเมาเหนือเตาไฟ) ตำแล้วเอามาหาหิงส์ทำเป็นน้ำกระสาย เอาบัวน่ม เอมมาตัดผสมกันแล้ว
4. ยาแก้มะโห (ยารักษาโรคบิด ริดสีดวงทวาร) ⁽²⁾ ด้วยยา- เอาชิง 7 แวน ฟริกไทย 7 เม็ด เทียนดำ 7 เม็ด เขากวาง น้ำมะนาวเล็กน้อย กินกับน้ำโพลตัม
5. ยาแก้มะโหเลืด ⁽²⁾ ด้วยยา คือ รากผักจ้ำรากเกตุเกล้า ข้าวเจ้า นามาต้ม
6. ยาแก้กินผิด แก้เรียนหัว ปวด⁽³⁾ ⁽³⁾ ด้วยยาได้แก่ ตะไคร้รางควและจอยนาง(ย่านาง)ใช้ใบสดหรือใบแห้งก็ได้แล้วฝนกับน้ำ กรองหรือไมกรองก็ได้
7. ยาโรคอหิวาต์⁽⁴⁾ กะขาย บาท 1 ผิมะภูต บาท 1 ฟริกไทย บาท 1 ดิบลิ บาท 1 กระเทียม บาท 1 การบูร บาท 1 ใช้ตากแห้ง หรือตำสดได้ทั้งสองอย่าง คั้นเอาน้ำกระสายยาใส่น้ำร้อนหรือสุราก็ได้
8. ตำรับยาธาตุวิเศษ (แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ท้องเดิน) ⁽⁵⁾ได้แก่ คือ ฟริกไทย 4 บาท เจตมูลเพลิง 2 บาท ดิบลิ 2 บาท วานน้ำ 2 บาท มะตูมอ่อน 4 บาท โกฎสอ 4 บาท หัวหมู 2 บาท เมล็ดผักชี 2 บาท สะค้าน 2 บาท ขิง 2 บาท รากข้าวพลู 2 บาท เตรียมโดยนำส่วนผสมทั้งหมดมาตำรวมกันแล้วขงตีกับน้ำร้อน

โรคทางเดินอาหารดังกล่าว เป็นเพียงตัวอย่างที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพ แบบลำานนา หากนำมาศึกษา และต่อยอด ก็จะทำให้องค์ความรู้ยั่งยืน และไม่สูญหาย เป็นรากฐานที่เราควรศึกษา วิจัย ก่อนนำมาใช้ประโยชน์ต่อไป

อ้างอิง

1. ตำรายา พอบัน โพธิ์จันทร์บ้านท่ามะไก่อ ต.ขุนคง อ.หางดง จังหวัดเชียงใหม่.2547.
2. ตำรายา พอดา คำวงศ์ษา พื้นที่ ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่.2547.
3. ตำรายา พอหนานจ่า ประพุดดี ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่.2547.
4. ตำรายาลำพูน แปลโดยหมอพื้นบ้านจังหวัดลำพูน.2544.
5. ตำรับยาจากพ่อประสิทธิ์ ตรีภยพื้นที่ ต.ลำาน อ.เวียงสา จ.น่าน.2547.